

снити перехід на змішану систему оподаткування для страхових організацій, яка передбачає визначення податкового зобов'язання виходячи із загальних правил та ставки, але не менше суми податку, розрахованої за системою, аналогічно діючий [4].

Така система оподаткування поставила би страховий бізнес у рівні умови з іншими підприємницькими структурами і не створювала б економічних стимулів до податкової оптимізації. Пряме оподаткування страхових прибутків покликане максимально точно зіставити валові доходи та витрати компанії з метою коректного підрахунку чистого прибутку. Попри те, що пряме оподаткування таких прибутків потребує надзвичайно кропіткої роботи з розробки адекватних податкових норм, воно все ж таки є можливим і його застосовують у багатьох країнах.

По суті на Україні в галузі страхування ще досі відбувається процес первинного накопичення як досвіду, так і капіталу, вона знаходиться на стадії становлення

та розвитку з усіма притаманними цьому процесу проблемами і труднощами.

1. "Господарський Кодекс України" від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України.-2003.- N 18, N 19-20, N 21-22. 2. Закон України "Про страхування" від 7 березня 1996 року N 85/96-ВР зі змінами та доповненнями. 3. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 28 грудня 1994 року № 334/94-ВР зі змінами та доповненнями. 4. Проект Податкового кодексу України / Офіційний сайт Міністерства фінансів України – <http://www.minfin.gov.ua>. 5. "Положення про порядок формування, розміщення та обліку страхових резервів з видів страхування, інших, ніж страхування життя". Затверджено наказом Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю від 26 травня 1997 року N 41. 6. "Правила розміщення страхових резервів із страхування життя" Затверджено Розпорядження Державної комісії із регулювання ринків фінансових послуг України 26.11.2004 N 2875. 7. Духненко В. Ризики, схеми и классика // Журнал Эксперт. – 2005. – № 35. – С. 70-73. 8. Коляда Т., Романюк М. Оподаткування страхових компаній податком на прибуток підприємств // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Економіка, № 81-82, 2006. – 86-89. 9. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг – <http://www.dfp.gov.ua>.

О.А. Дмитрієва, канд. екон. наук, доц.,
О.В. Любкіна, канд. екон. наук, доц.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

The change of the structure of the attracted by banks money during globalization was investigated. The necessity of marginal border of the correlation between domestic sources of money attraction and foreign investments attraction was proved.

Розглядається зміна структури залучених коштів банку в умовах глобалізації. Доводиться необхідність введення гранично допустимої межі співвідношення внутрішніх джерел залучення коштів і критичної маси залучених іноземних інвестицій.

Умовою ефективною роботи банку, як специфічного суб'єкта господарювання, є створення відповідної ресурсної бази, тобто сукупності грошових коштів, які надходять в розпорядження банку з різних джерел і використовуються для здійснення активних операцій. Проблема ресурсного забезпечення банківської діяльності не нова. Значні розробки у вивченні ресурсної бази сучасних банківських інститутів здійснили Г. Айленбергер, Р. Еллер, П. Роуз. Серед російських вчених варто зазначити праці Є. Жукова, О. Лаврушина, В. Уоскіна. Проблемам формування ефективною ресурсної політики комерційних банків присвячені роботи вітчизняних вчених, зокрема В. Вітлінського, А. Гальчинського, В. Грушка, О. Дзюблюка, О. Заруби, Т. Ковальчука, В. Лагутіна, І. Лютого, А. Мороза, А. Пересади, О. Пилипченка, М. Савлука та ін. Поряд з цим, постійно змінні умови функціонування банківського капіталу обумовлюють необхідність постійних досліджень у цій галузі, зокрема це стосується проблеми фінансової глобалізації, породжених нею викликів для банківської системи України.

Метою дослідження даної статті є виявлення структурних змін у пропорціях залучених коштів банків України, обґрунтування напрямів впливу зростання зовнішніх запозичень на банківський сектор, та доведення необхідності здійснення контролю за присутністю іноземного капіталу в ресурсах вітчизняних банків, зокрема введення регуляторних обмежень співвідношення внутрішніх джерел залучення коштів і критичної маси залучених іноземних інвестицій.

Ресурсна база комерційного банку в сучасних умовах складається з власного капіталу та зобов'язань банку. Джерелами надходження ресурсів для банку в вигляді зобов'язань можуть бути:

✓ депозити, які включають кошти інших банків, кошти суб'єктів господарювання, кошти бюджетів різних рівнів, кошти фізичних осіб;

✓ позикові кошти (недепозитні залучення), які банк одержав від інших банків у вигляді кредитів і розміщен-

ням власних боргових цінних паперів (депозитних сертифікатів, облігацій), кредити міжнародних фінансових установ, субординовані кредити.

Сучасна структура ресурсної бази комерційного банку характеризується незначною часткою власних коштів. У країнах з розвинутими ринковими відносинами частка власних коштів у складі ресурсів визначається на рівні 15 – 20 %, що дозволяє забезпечити достатню стабільність банків і їх стійкість. Власний капітал у складі ресурсів українських банків коливається на рівні 10 – 15 %. Зростання величини власного капіталу є основним завданням комерційних банків [1]

Яким би значним не був власний капітал, діяльність банку буде суттєво обмежена без використання оборотних коштів ззовні [2]. Залучаючи чужі капітали, банк одержує найзначнішу частину частку своїх ресурсів. Оскільки банк використовує різні джерела залучення коштів, він поділяє їх на постійні (стабільні) ресурси і непостійні (мінливі). Частка стабільних джерел в загальній ресурсній базі банку може бути незначною – 10 – 15 %, мінливі вкладення та недепозитні операції можуть складати 25 – 30 %, а "гарячі гроші" 80 – 90 %. Існуюча практика показує, що на строкові вклади, як правило, припадає 50 %, на поточні рахунки – 30 – 35 %, а на міжбанківський кредит – 20 – 25 % залучених коштів.

У широкому значенні пасивні операції комерційного банку є діяльністю, пов'язаною із залученням грошових коштів вкладників, інших кредиторів і визначенням відповідної комбінації джерел коштів для даної фінансово-кредитної установи. У вужчому змісті під сутністю пасивних операцій комерційного банку стали розуміти дії керівництва банку, спрямовані на задоволення потреби в ліквідності через активний пошук позикових коштів за необхідністю. Таким чином, банк при формуванні пасивів повинен зіставляти надійність і вартість залучених ресурсів, прагнучи до посилення фінансового важеля та підтримуючи власну ліквідність.

Цього банк може досягнути за рахунок оптимізації ресурсної бази, тобто оптимального співвідношення власних коштів і залучених.

НБУ збільшив вимоги щодо величини власного капіталу комерційних банків, що пояснюється недостатньою капіталізацією національної банківської системи та конкуренцією на ринку капіталів у зв'язку з появою в Україні банків з іноземним капіталом. Іноземні банки контролюють 60 % всіх банківських активів Європи. Все це є свідченням процесів глобалізації світової економіки, які все активніше охоплюють Україну. Проблема присутності іноземного капіталу у банківському секторі країни зводиться до питання: яким чином будуть співвідноситись позитивні та негативні наслідки такої присутності.

За станом на 01.03.2007 р. в нашій державі зареєстровано 193 банки, з яких 37 – з іноземним капіталом [3]. При аналізі їх основних показників, певною мірою, знаходить підтвердження значна частина оптимістичних гіпотез:

- ✓ материнські компанії активно виступають у ролі донорів збільшуючи ресурси своїх представників (30,5 % міжбанківських ресурсів у зобов'язаннях проти 22,8 % по банківській системі);

- ✓ значно вищі показники ефективності порівняно з місцевими банками (2,48 % рентабельності активів і 23,82 % рентабельності капіталу, проти 1,61 % і 13,52 %, відповідно, по банківській системі);

- ✓ структура портфелю активів свідчить про стратегічну зацікавленість в освоєнні вітчизняного фінансового ринку (домінуючим типом активних операцій виступає кредитування, зокрема кредитування фізичних осіб – 37,6 % кредитного портфелю).

Але, поряд з цим, Україна має і негативний досвід щодо діяльності іноземного банківського капіталу: діяльність філій часто супроводжувалась численними порушеннями чинного законодавства, механізму залучення кредитних ресурсів, шляхом інфляційної кредитної політики та продажу ресурсів за межі України. Крім того, банки, які більшою мірою орієнтуються на обслуговування закордонних клієнтів, спекулятивні операції, як правило швидко скорочують обсяги зобов'язань у пері-

оди фінансової нестабільності (що підтверджує досвід України в період кризи на ринку ОВДП в 1999 році).

Розуміючи, що конкуренції на українському банківському ринку буде зростати як внаслідок вступу України до СОТ, так і розширення ЄС, важливо заздалегідь визначити пріоритети державної політики у питанні розширення присутності іноземного банківського капіталу, що узгоджуються з цілями соціально-економічного розвитку, підтримання фінансової безпеки країни, підвищення національної конкурентоспроможності. Серед таких пріоритетів можна визначити наступні: встановлення вимог щодо рівня банківських установ (надавати перевагу першокласним банкам з високими стандартами менеджменту, обмежити доступ банків з офшорних зон); встановлення регуляторів, які обмежать спекулятивні операції іноземних банків, контроль руху короткострокового капіталу, впровадження суворих процедур запобігання "відмиванню" брудних грошей, приведення системи банківського нагляду у відповідність з найкращими світовими стандартами, поетапний допуск іноземного капіталу та сприяння розвитку вітчизняних банківських установ [4].

На наш погляд актуальними в період глобалізації є проблеми оптимізації функціонування банківської системи з погляду формування ресурсної бази й її перспектив, виходячи з економічних умов, що складаються.

З урахуванням глобалізації економіки, визнання банківської системи України в міжнародному співтоваристві, комерційні банки використовують різноманітні шляхи для залучення іноземного капіталу (випуск єврооблігацій, депозити та кредити міжнародних фінансових інститутів тощо). Безумовно, можна говорити про орієнтовну зміну структури ресурсної бази з урахуванням глобалізації.

Структура ресурсів представлена на рис. 1.

Виділення депозитів і кредитів міжнародних інститутів в окремий напрямок залучених коштів є на наш погляд необхідним, оскільки важливе перейти гранично допустимі межі співвідношення внутрішніх заощаджень і критичної маси залучених іноземних інвестицій.

Розглянемо динаміку міжнародної інвестиційної позиції банків України за період 2001 – 2007 років [3].

Таблиця 1. Динаміка міжнародної інвестиційної позиції банків України

Види інвестицій	За станом на 01.01.2007р. (млн. дол.)						
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Боргові цінні папери	-	-	-	103	356	1232	3304
Кредити	130	275	612	1095	1424	3091	8896
Депозити	234	264	247	537	871	1765	1791
Всього інвестицій	364	539	859	1735	2651	6088	13991

Аналіз показує динамічне зростання інвестицій. Тільки за останній рік зростання інвестицій за видами складало:

- ✓ боргові цінні папери на 268 %,
 - ✓ кредити на 287,8 %,
 - ✓ депозити на 101,5 %.

Проникненню іноземного капіталу в банківську систему України, яка претендує на вступ в ЄС і виконує в аспекті супроводу *adgus communautaire* – зведення законів, що формують юридичний фундамент спільного ринку, сприяє: макроекономічна стабілізація (реформи, пов'язані зі стабілізацією рівня цін, валютного курсу, державного бюджету); мікроекономічні реформи (створення життєздатного ринкового середовища лібералізацією цін, підвищення відкритості економіки, приватизація державних підприємств); реформування інституційної структури економіки (ухвалення відповідних змін у законодавчій базі, забезпечення ефективного механізму державного регулювання економіки тощо).

Для порівняння розглянемо структуру зобов'язань комерційних банків за станом на 1 січня 2001 – 2007 рр. [3]

Як видно з табл. 2, питома вага зовнішніх заощаджень досить висока та за станом на 01.01.2007 року складає 23,7 %. Приріст за 2006 рік склав 7,4 % – це найвищий показник за весь аналізований період. На наш погляд, зовнішнє залучення не повинне бути безконтрольним, адже його зростання, поряд з позитивним моментом розширення ресурсної бази вітчизняних банків, несе і певні загрози.

Так, тенденція до зростання з початку 2004 року зовнішнього боргу (на 56 %), супроводжувалась збільшенням частки короткострокової заборгованості (майже на 40 %) [5]. І основними споживачами короткострокових іноземних ресурсів став банківський сектор (рис. 2) [6]. А це, у свою чергу, посилює доларизацію економіки і ослаблює керованість грошово-кредитного ринку [6]. Надмірні надходження іноземної валюти в країну створюють передумову для ревальвації національної грошової одиниці. Очікування міжнародних інвесторів щодо ревальвації гривні підігріває їх "апетит" до відкриття позицій по активах, виражених в гривнях.

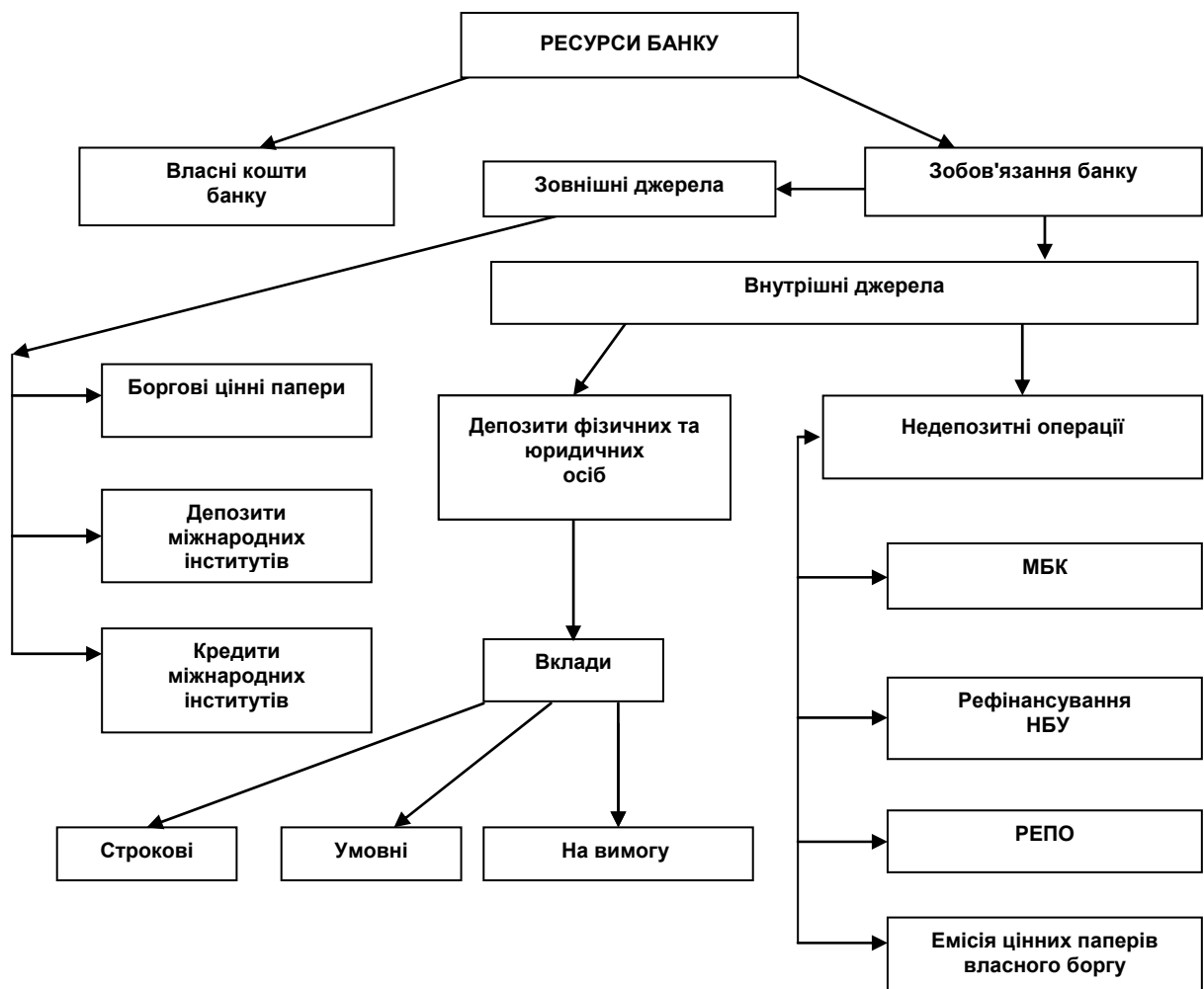

Рис. 1. Структура банківських ресурсів

Таблиця 2. Структура зобов'язань комерційних банків України

Показник	За станом на 01.01.2007р. (млн. дол.)						
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1.Зобов'язання банків	30622	39676	53913	87352	115927	188427	297613
Зокрема:							
1.1 кошти суб'єктів господарювання	13071	15653	19703	27987	40128	61214	76898
1.2 вклади фізичних осіб	6649	11165	19092	32113	41207	72542	106078
2.Частка зовнішніх запозичень в загальній сумі зобов'язань (%)	6,5	7,2	8,5	10,5	12,1	16,3	23,7

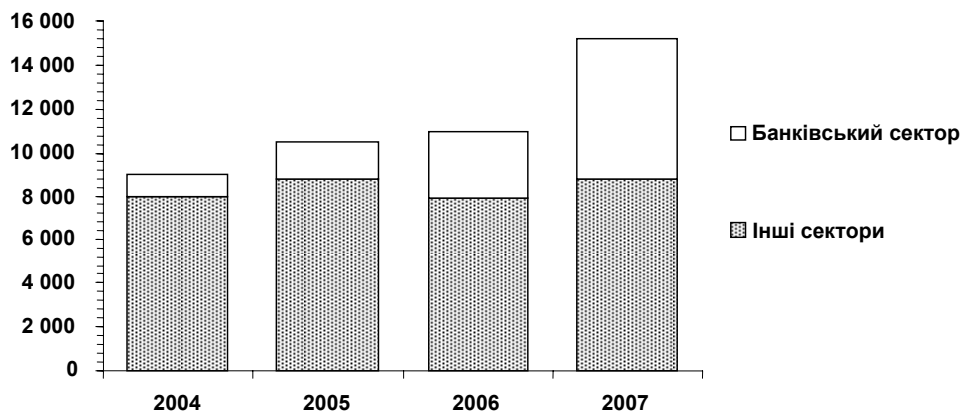

Рис. 2. Короткострокова заборгованість банківського сектору у зовнішній заборгованості України (млн. дол. США)

В Україні має місце висока невизначеність щодо динаміки цін. Інфляція, яка за прогнозами Світового банку

у 2007 році оцінюються на рівні 12,5 %, вимагатиме рішучих заходів політики, які можуть істотним чином

вплинути на поведінку власників "гарячих грошей" [7]. Загалом, невизначеність у політичній сфері лише посилює ризики відпливу короткострокового капіталу. Має місце явище, коли значні припливи капіталу супроводжуються істотним відпливом капіталу, оскільки недосконала система хеджування ризиків викликає потребу диверсифікації портфелів. Також за цим явищем можуть стояти тінюві операції втечі капіталу, зокрема, коли надходження від експортукладаються в активи, які не репатріюються [8].

Ще одним негативним наслідком зростання обсягів залучення іноземного капіталу є своєрідний "ефект витіснення" дешевими іноземними ресурсами коштів вітчизняного постачальника фінансових ресурсів. З одного

боку, це дешевші ресурси, що значно знижує витрати банку й тому є для нього привабливим, а з іншого – внутрішні інвестори витісняються з ринку капіталів (особливо це стосується фізичних осіб), оскільки вартість їх ресурсів вища, що набагато збільшує витратну частину банку. Тут відносуперечність між економічним інтересом банку та інтересами держави, оскільки будь-яке зниження процентної ставки за депозитами фізичних осіб до рівня інфляції або нижче створює умови для осідання грошей на руках у населення, що може позначитися на стані грошового обігу в країні.

Розглянемо динаміку зобов'язань, зокрема депозитів суб'єктів господарювання та фізичних осіб.

Таблиця 3. Динаміка зростання зобов'язань банківської системи України

Показник	За станом на 01.01. 2007 р.							
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2007
Зобов'язання банків	-	129,6	135,9	162,0	132,7	162,5	157,9	111,8
Зокрема:								
1.1 кошти суб'єктів господарювання	-	119,8	125,9	142,0	143,4	152,6	125,6	100,8
1.2 вклади фізичних осіб	-	167,9	171,0	168,2	128,3	176,0	146,2	109,6

Як видно, йде зниження темпів зростання депозитів фізичних осіб, що підтверджує висновки про неприйнятність умов депонування коштів для інвестора, і заміщення внутрішніх запозичень зовнішніми джерелами.

На наш погляд, з метою захисту внутрішнього інвестора слід розробити додатковий економічний показник, пов'язаний зі встановленням обмежень співвідношення між внутрішніми та зовнішніми джерелами ресурсів.

1. Річний звіт про діяльність банківського нагляду України у 2006 році. Інформаційні матеріали. – К.: НБУ. 2007 2. Банківські операції: Підручник – 2-е вид. / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна – К.: КНЕУ, 2002. – 476 с. 3. Монетарний огляд за III квартал. / НБУ, жовтень 2007 р. 4. Перспективи розвитку світової економіки. Глобалізація і нерівність/ Світовий банк, жовтень 2007 р. 5. Макроекономічний огляд України / Світовий банк, жовтень 2007 року. 6. Платіжний баланс і зовнішній борг України. I квартал 2007 року / НБУ, 2007 7. Doing Business 2008. / World Bank, 2007/ 8. Controlled Capital Account Liberalization: A Proposal. /IMF Policy Discussion Paper No. PDP/05/7, 2007

Надійшла до редколегії 08.11.2007

С.З. Мошенський, канд. екон. наук, доц.

СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ ТА СТРУКТУРА СУЧАСНИХ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ В КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ КРАЇН ЄС ТА УКРАЇНИ

У статті проаналізовано поняття "фінансовий ринок", а також функції, структуру та класифікацію фінансових ринків, специфічні відмінності та процеси гармонізації цих категорій в країнах ЄС, США та Україні.

The term "Financial Market" as well as financial market's functions, structure and classification were analyzed. Specific distinction and harmonization processes of these terms in EU countries, USA and Ukraine were investigated.

В час становлення фінансового ринку в Україні особливо значення набуває стабільність і прогнозованість використання фінансових ресурсів за умов інтеграції національної фінансової системи в сучасну глобальну економіку.

Це потребує вироблення найефективнішої моделі українського фінансового ринку, що неможливо без дослідження деяких основоположних теоретичних питань та уточнення категорійного апарату, функцій фінансового ринку та його структури в національних фінансових системах країн Європейського союзу, США та України.

Сучасне розуміння поняття "фінансовий ринок" сформувалося переважно під впливом фінансового ринку США, який є домінуючим в сучасній економіці. Оскільки ринок цінних паперів США є найрозвиненішим, в епоху економічної глобалізації поняття, які використовуються на цьому ринку, набули великого поширення, хоча потрібно пам'ятати, що ці поняття виникли в контексті системи англо-американської економіко-правової системи, яка має значні відмінності від європейської права. Тому законодавство європейських країн зокрема Німеччини й Франції, зберігає певні специфічні особливості, властиві для національної економіки цих країн. На наш погляд, основною проблемою є гармонізація

системи фінансового ринку України з такою системою європейських країн, а механічне копіювання понять, які сформувалися в англо-американській економіко-правовій системі, не є доцільним.

Аналізу поняття "фінансовий ринок", розгляду функцій та структури фінансового ринку присвячено праці українських (Леоненко П.М., Ільєнко А.А., Мозговий О.М., Опарін В., Суторміна В.М., Юхименко П.І.) та російських авторів (Михайлов Д.М., Рубцов Б.Б., Трахтенберг І.А., Якимкин В.Н.). Крім того, потрібно згадати праці таких авторів, як Брейнард В., Гантенбайн П., Перрідон Л., Робінсон Р., Тобін Дж., Шпреман К., Штайнер М., Шумпетер Й.

Однак еволюція поняття "фінансовий ринок" та відмінності змісту цього поняття в різних країнах ЄС і США зазначеними авторами не аналізувалася. Крім того, функції та структура фінансового ринку, а підходи до класифікації фінансових ринків також потребують уточнення з огляду на перспективи інтеграції фінансового ринку України в європейський і загальносвітовий фінансові ринки.

Поняття "фінансовий ринок" (англ. "financial market") в сучасному сенсі почало вживатися порівняно недавно. Однією з перших академічних наукових праць, де згадувалося поняття "фінансовий ринок", була опублі-